

Rolf Jacobsen versei

Norvégből fordította Sulyok Vince

A VÁROS METAFIZIKÁJA
BYENS METAFYSIKK

A szennyvízlevezető rácsok alatt,
a nyirkos kőpincék alatt,
a hársfasor nedves gyökerei
és a parkok fűszőnyege alatt:
Telefonkábelek idegszálai.
Gázcsövek öblös erei.
És szennyecsatornák.
Kelet felhőkig érő emberalpeseitől
a nyugati városrész virágos villasoráig
vasból és rézből verve láthatatlan
láncok kötnek mindannyiunkat össze.
Nem hallod a telefondrótok zümmögését.
Nem hallod a gázcsövek beteg hörgését lent a mélyben.
Nem hallod a szennyecsatornában bűzlő
ürülék százmérföldnyi sötét zuhogását.
Dolgoznak lent a város vasból
gyúrt belei.
De te fönna a fény aszfaltján táncolsz lángoló
cipőtálpakon, melleden hófehér
selyemmel és új kabátosan a napban.
Fönt állok én a fényben valahol és nézem:
szűz angyalként hogyan lobog a cigaretta
kék lelke gesztenyelomb közt az örök égnek.

JELADÁSOK
SIGNALER

A város jeladása nem
autókerekek surrogása
esőtől áztatott aszfaltokon.
Nem a tejeskocsik
súrlódása járdaszegélyhez
borús reggeleken. Nem száguldó vonat.
Nem a fényreklám
hangtalan lobogása
a kígyózó folyók fölött,
vagy az ívlámpák csillogó

gyöngyszalaga.
Nem lármás, nagy éttermek
pohárcsöngése.
Nem gőzhajók nyers kürtje a kikötőben,
egy hosszú, két rövid ismételt horkanása.
Nem az éjjeli villamos
kába dala utcákon, melyeket nem ismersz.
Nem a szaxofon az ötödik emeleten.
Nem -
a város jeladását,
a város hajszolt érverését
éjszaka ismered föl:
azon az éjen,
mikor először
mész magányosan és reménytelenül -
visszhangzó gúnyként nő föl mögüled
akkor az utcakőről:
- saját lépteid koppanása.

HOMÁLYOS ÜVEGŰ ABLAK EN MATT RUTE

A festett betonfalakra,
a papírok havára,
a szoba írógépeinek viharán át
homályos üvegű ablak ragyog
befelé egy fénylő, fénylő hivatalba.
Nincsen nap ragyogóbb
s nincsen nappal sem kékebb,
mint amit mi sejtünk odabentről az ablak
tompá, fehér árnyjátéka mögött.
Papírok havaznak s havaznak,
távoli mosdók zúgnak.
A hajlott hátak fölött
a fákó üvegen át felhők
futását sejtjük.

ÁLLÓKÉP STUMT BILLEDE

Az utca szennyes rajzán, ahol éppen
teherkocsi farol be egy kapun,
újságpapír hever a járdán tavasz óta,

a szennyvízcsatornában csikkek áznak,
 s ürülék díszeleg a házfal mellett –
 totyogva, mint vén kacsa, megfáradtan,
 cókókójával előtűnik egy öregember.
 Lassan vonszolja lábát a nyitott
 garázsok mentén tova, a kipufogócsövek
 füstje búzlik, mint az ammóniák,
 s a sarkon átfordul e kép hátoldalára:
 lépcsőház rossz szomorúság-szaga,
 sötét ágy, gázláng, függöny,
 mely lassan nyújt elő kehelynyi fényt
 - ecetet és epét emelnek szánkhoz a csillagok.

SÚRŰ HAVAZÁS TETT SNEVÆR

Sűrű havazás tölti el az utcát reggel,
 akár valami fénylő örület
 - mintha csak furulyálni akarnánk fél karral, vagy a
 közlekedési lámpákat csipkével tömni el,
 de csődöt mond ez is, miként minden kísérlet
 arra, hogy világgépünket megváltoztassa,
 maga válik
 olajos sárrá, vizeletté s csurog a szennyvízcsatornába.
 Mert mit sem ér a kloroformozott pillangó,
 vagy szivaccsal törölni gonosz képet,
 mikor a kéz gyöngye és bizonytalan,
 és vasból van a kép.

VASÁRNAP A VILLAVÁROSBAN SØNDAG I VILLA– ECSED

Vasárnap a villavárosban
 késő este
 mikor a fűnyíró gépek már elnyugodtak
 s az altatókat mindenki bevette
 s a szemeteskukák újságokkal teltek meg
 s a tv-képernyők mind kifordították a szemük fehérlését
 s már édeskés a jácint illata
 mint a közpénzből fizetett temetések
 akkor ér ide órája a kemény késeknek
 s órája a sötét sikolynak
 - a vadállatinak amelytől mindenütt föltépődnek az

ablakok s az emberek kiözönlének a házakból.
 De nem a Lázárok ideje sírból való föltámasztásra
 hanem a sugárhajtásos gépé hogy krétavonást
 húzzon mind e fölé kelettől nyugatig:
 - elmúlt végre.

ALKONYPÍR **AFTENRØDEN**

Mintha csak minden rendben volna, úgy
 tartják föl a hegyek tálaikat
 Nappal nővér elé, hogy sebeid kimossa.
 Elgondolkozva üríti beléjük fényét
 - vér, folyton ez a vérzés,
 ez a halál-zavarosodás a fenéken,
 mondja Éj nővérnek, amíg lefektet
 s ágyad mellett csillagokkal csilingel.

LEGTÖBBNYIRE — — **MEST — —**

Legtöbbnyire kavicsos utak legtöbbnyire
 makadám és aszfalt legtöbbnyire
 lapos járdák és tükröző kirakatüvegek
 közlekedési sávok és lámpák és gyalogátkelőhelyek.
 Legtöbbnyire íróasztali lámpák és dossziék sűrűn teleirt
 vékony papír és az írógép csengetése.
 Legtöbbnyire parázsló cigaretták s halk szavak
 egy kapualjban
 s apró visszhangok autók közt tovaveszők.
 Legtöbbnyire arcok mögötti távolságok – visszatartott
 szavak. Közömbösség
 - - - legtöbbnyire - - -

MI PEDIG ÉLÜNK **MEN VI LEVER**

Mi pedig
 szupermarketek által élünk, lökhajtásos
 repülőgépek kondenzcsíkjai alatt
 május aranyló hónapjában,
 s füsttől fátyolozott nagyvárosokban élünk,

s élünk karburátorok hörgése és autóajtók
 csapkodásai közepette.
 Az arany század
 tv-estjei által élünk,
 aszfalton, képes hetilapokból és benzinkutaknál.
 Élünk csak a statisztikákban
 s a nyilvántartási számokban választási évben.
 Élünk virággal ablakunkban,
 mindennek ellenére élünk
 hidrogénbombák, nukleáris és kémiai
 pusztító szerek fenyegetése közepette,
 álmatlanul élünk
 egymás mellett az éhezőkkel, kik
 milliószámra halnak-hullnak, fáradsággal
 gondolatunkban élünk, egyre
 élünk, mágikus
 megmagyarázhatatlansággal élünk
 élünk egy csillagon.

KERÉKEN GÖRDÜLVE

RULLE RUNDT —

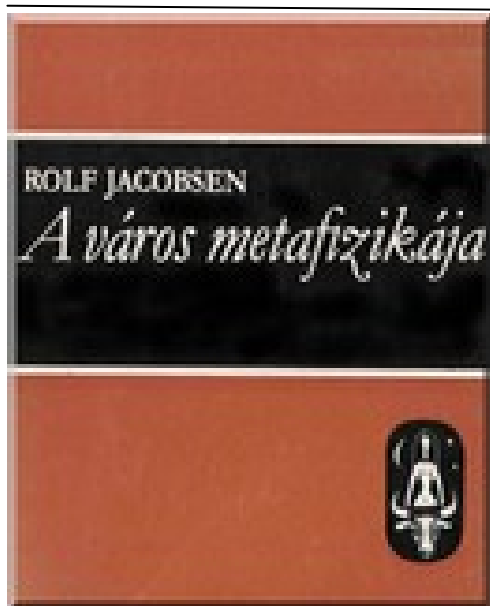
A gépesített városban
 ahol mindenki keréken gördülve jár
 hogy minél hamarabb lehessen boldog
 s pénzt kap annyit hogy mindent megvehet
 ott senki sem ismeri többé egymást
 mert nincsen idejük
 mivel keréken gördülnek folyton körül
 s érdekes dolgokat vásárolnak
 hogy minél hamarább legyenek boldogok
 s a gyerek is ezért maga vigyáz magára
 az öreg pedig lefekszik és meghal
 mert senkinek sincs többé ideje és jó szava
 mert feledni kell s boldognak lenni gyorsan
 amíg még pirosan és zölden villognak a lámpák
 keréken gördül mindenki körül
 gördül körül
 s körül és körül -
 stb. stb. - -

Rolf Jacobsen (1907-1994)

1907-ben született az akkor még Krisztiániának nevezett norvég fővárosban, hatéves korától azonban Solørben nevelkedett, Középkelet-Norvégia egyik erdőségeken-hegyekben gazdag, szép vidékén, s Oslóba csak egyetemistaként - bölcsészként - tért vissza. A nagyváros ennek ellenére egyik döntő élményköre maradt, és a vidék, a természet hatásával együtt egyfajta kettősség, kettős kötődés forrása lett számára, amely jól kifejezésre jut első kötetének már a címében is (*Föld és vas*), és végigvonul egész további költészetén.

Jacobsen aránylag ritkán megszólaló, kevés szavú költő: 1933-as debütálása óta máig mindössze tíz versgyűjteménnyel jelentkezett. A második és harmadik kötetének megjelenési dátumai (1935 és 1951) közötteltelt feltűnően hosszú időt, tizenhat évet, egyenesen költői elhallgatásként tartották számon, holott csupán út- és hangkeresés volt, ahogyan a költő egy nemrégiben adott nyilatkozatában elmondotta. Jacobsen azonban, kötetének viszonylag gyér száma ellenére is, igen jelentős pozíciót vívott ki magának - éspedig nem csupán a modern norvég költészetben, amely benne látja talán legfontosabb huszadik századi megújítóját; Poul Borum, a jeles dán költő és esztéta, Jacobsen költészetét egyenesen a mai európai irodalom egyik legizgalmasabb oeuvre-jeként említi *Poetisk modernisme* (Koppenhága, 1966) című könyvében. Hasonlóképpen nagyra értékeli őt Hans Magnus Enzensberger, az ismert nyugatnémet radikális író is: 1960-ban Frankfurt am Mainban kiadott nagy *Museum der modernen Poesie* című antológiájában ugyanis Rolf Jacobsen nemcsak hogy egyedül képviseli a norvég lírát, de Enzensberger még külön le is szögezi, hogy „Jacobsen (...) az egyetlen modern költő, akit a norvég irodalom 1940 előtt felmutatott”. De elismeréssel ír róla Robert Bly, a kiváló amerikai lírikus is: „Rolf Jacobsen a »legmodernebb« norvég költők egyike, s a legeglettjesebbek és legeredetibbek egyike Európában.” (*The Sixties*, 1968.) Ennek ellenére, s noha Jacobsen versei már mintegy tucatnyi nyelven (köztük angolul, franciául, németül és oroszul is) megjelentek, Jacobsen mégis aránylag (vagy inkább: aránytalanul!) ismeretlen a külföldi irodalmi köztudatban, osztozván ebben is a kis nyelvek lírikusainak általunk, magyarok által is olyannyira jól ismert közös sorsában. Már említett első könete, a *Föld és vas* (Jord og jern, 1933) teljes joggal sorolódik a legjelentősebb norvég versgyűjtemények közé. Vele a modern kor és a gépi civilizáció, századunk emberének világa lépett be meglepően egyéni, letisztult nyelvi és formai kifejezőeszközökkel a norvég lírába. Mestereiül Mallarmét, Whitmant, a svéd Artur Lundkvistet, a dán Johannes V. Jensent szokás emlegetni; kétségtelenül tanult tőlük, költészete azonban teljesen egyedi és egyéni képződmény, sajátos és eredeti már legelső jelentkezésétől, noha kötetről kötetre változó-fejlődő is. A *Föld és vas* egyik-másik verse - bizonyításul hadd idézzem csak az *Emberék és állatok* öt záró sorát - akár Illyés Gyula *Nehéz föld*-jében is állhatott volna, jeleként talán annak, hogy mennyire közös szellemi égtájak felé tájékozódott ez az egyébként olyannyira különböző, földrajzilag-tájilag-lelkileg olyannyira különbö-

ző képen meghatározott két nagy költő: „A földi nyáj azonban itt hever fűzfák alatt kérődzve, mint a táj gondolkodó középpontja, s legyekről koszorúzottan lóhere-egekről álmodik.” Ezek az Illyésével rokonítható versek Jacobsen mély táj- és természetélményében gyökereznek, s a *Föld és vas* első részét (föld!) teszik ki. A tizenkilencedik századból áthagyományozott formanyelvbe, modorra és - részben - tematikába fulladt korabeli norvég költészetben forradalomnak számított már ez is: a lírai kifejező eszközök, a forma és a nyelv megújításának. Még inkább azonban a kötet második fele, a *vas* versei: velük a huszadik század technikai civilizációja, a gépek, az acél és a beton világa nyomult be a norvég irodalomba. A fiatal Jacobsen lelkesedéssel, elragadtatással

szemléli korát, s teszi a látott valóságot költészetének integrált részévé. Magatartása homlokegyenest ellenkezője a kortársi költők legtöbbszörének, akik általában leplezetlen idegenkedéssel, sőt ellenségeskedéssel néznek az ipari, majd a technikai forradalom új jeleire, jelenségeire és következményeire: ő egyenesen költői érdeklődésének középpontjába vonja a modern nagyvárost, az aszfaltot, a fénylő-csillogó reklámokat, az újfajta árukkal tömött, csábító kirakatokat, az utcák-járdák forgalmát, emberáradatát (1935-ben megjelent második kötetének már a címe is *Vrimmel*, amit magyarul legmegközelítőbben a *tolongás, nyüzsgés* szóval lehetne visszaadni), a gépkocsikat, villamosokat, vonatokat, hajókat, kikötőket, amelyek mind tipikus és számtalanszor felhasznált motívumaivá válnak fejlődésének ebben az első szakaszában. Jacobsennek ekkor még a mindent átható optimizmus a legfőbb jellemzője, s a regisztrált valóságot általában még nem minősíti sem jónak, sem rossznak, hanem ítélet nélkül vesz tudomást róla és írja le, azaz mintegy asszimilálja a maga és költészete számára. Képei, kifejezései, szavai sokszor már-már sokkhatást keltően merészek és szokatlanok: jelentősen kitágítja a költészetet azzal, hogy olyan szavakat vesz fel verseibe, s olyan tárgyakat, jelenségeket, állapotokat ábrázol, amelyek korábban tabunak számítottak a norvég lírában. Jobbára még magát a természetet is az emberi tevékenység és termelés összefüggéseiben vizsgálja és rögzíti. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy a cédulázók-osztályozók-skatulyázók csapata jelentkezése nyomán azonnal rásütötte leegyszerűsítő bélyegét: Rolf Jacobsen a modern technikai civilizáció, a gépi kor lelkes énekese - s hangoztatta ezt az ítéletét, immár teljesen alaptalanul, a későbbi kötetek szemléletváltozása után is. Jacobsen ugyanis elég gyorsan kezdte meglátni a nagyarányú technikai fejlődéssel egyidejűleg - annak következtében - mutatkozó káros jelenségeket is, a kép árnyoldalát. A *Homályos üvegű ablak* például az elgépiesedett hivatali mindennapokból való elvágyódásnak ad hangot, a

Jeladások a nagyvárosi ember elmagányosodásának; a *Kilencven kilométerben* a céltalan és oktalan rohanást, a gép adta erővel való visszaélést ítéli el. A város metafizikájában a csillogó felszín alá tekint le s veszi tárgyilagos szemmel észre azt, amit költő addig még nem látott meg: az úttest alatt húzódó „gázcsövek beteg hörgését a mélyben”, „a szennycsatornában büzlő ürülék ... zuhogását”, ahogyan odalent „a város vasból gyúrt belei” dolgoznak. A *Gumi* a munka sziszifuszi mivoltának mítoszát teszi át korunk viszonylatába, a *Valóság-ban* pedig a realitás tényei és az eszmék, álmok közötti gyakori szakadékra hívja fel a figyelmet. Az elgépiesedett és elgépesített modern társadalomban lehetőségként benne rejlő veszélyek, gonosz erők, sivárság azonban jobbra csak jelzésként szerepelnek az első kötetekben, s félreérthetetlenül hallhatóvá először az ötvenes és hatvanas években megjelenő versgyűjteményekben válnak, melyek *Távolsági vonat* (Fjerntog, 1951), *Titkos élet* (Hemmelig liv, 1954), *A nyár a fűben* (Sommeren i gresset, 1956), *Levél a fénynek* (Brev til lyset, 1960), *Utána a csend* (Stillheten efterpå, 1965) és *Headlines* (1969) címmel követték egymást, immár szabályos-rendszeres időközökkel, jeleként annak is, hogy Jacobsen végérvényesen rátalált igazi énjére. Hangvétele ezekben egyre élesebb és kritikusabb lesz. A gépek, amelyek korábban jobbra az emberi fantázia és teremtőkészség szép és ígéretes megvalósulásaiként jelentek meg, egyre gyakrabban és kiemeltebben kapnak negatív előjelet. A brutális fizikai erőt kezdik jelenteni, amellyel vissza lehet élni, amely fenyegetéssé válhat, a természet, az emberi környezet és értékeinek elpusztítójává, miként az a hat földmarkoló gép is, amelyek „zabálják erdőimet, (...) szájszögletükben pitypang fityeg, (...) aszfalttá rágják a harangvirágokat. Zsíros gázaik felhőjével takarják le őket s fényszóráók hideg napjával” (*Táj földmarkoló gépekkel*). A gépi civilizáció, véleménye szerint, túlságosan nagy mértékben iramban pusztul és húzódik vissza a technológia fokozódó támadásai közepette, s ennek következtében mind kevésbé tud hozzájárulni az ember felüdüléséhez, pihenéséhez, kikapcsolódásához, ami aztán circulus vitiosusként újból csak az emberi elidegenedést fokozza tovább. Jacobsen ezzel részben azoknak az antitechnokrata áramlatoknak válik a szócsövévé és tolmácsolójává, amelyek olyannyira jellemzőek a hatvanas-hetvenes évek fiatal nyugati értelmiségének egy jelentős rétegére. Velük együtt, noha formálisan egyetlen csoportosuláshoz sem tartozva, Jacobsen úgy véli, hogy „végülhöz értek az utak”, vagyis hogy a dolgok nem mehetnek tovább ugyanúgy, mert akkor elkerülhetetlen katasztrófa vár ránk, az egész Földre. Növekvő pesszimizmussal szemléli az élet elkommercializálódását, a szupermarket-kultúra térhódítását, s kiútként azt javasolja, hogy térjünk vissza az ősi és eredeti népi értékekhez és a természethez, a csendbe (*Utána a csend, Mi pedig élünk, A boltok erdejében, Legtöbbnyire*). Urbanizációellenességével párhuzamosan egyre erősödik társadalomszociológiai kritikája is, mind áttételes módon, mind pedig annyira konkrétan és közvetlenül, mint az *Állókép-ben*, is, amelynek elesett, fáradt öregembere nyomorúságos városi utcáról fordul be hasonlóan rikító naturalizmussal ábrázolt szobájába. Csupán ironiája menti meg Jacobsent attól, hogy a verseiből kirajzolódó kép egyhangúan sötét legyen (*Vasárnap a villavárosban, A boltok erdejében, Keréken gördülve*). A hetvenes években eddig két kötete jelent meg, 1972-ben *Az ajtóknál tessék vigyázni - az ajtók záródnak* (Pass for dørene - dørene lukkes)

és 1975-ben a *Légzési gyakorlat* (Pusteøvelse). Részben a megelőző gyűjtemények hangját viszi ezekben tovább, részben pedig új témák felé fordul: a benső világ és a kis dolgok világa felé. Űrhajósok szemével tekint vissza a világuőrből a tágra nyílt gyerek szemhez hasonlító földgolyóra (*Skylab*), hogy egy másik könyvoldalon a földi civilizáció, az emberi élet állásának komoly és derűlátónak éppenséggel nem nevezhető diagnózisát adja, földünk fáradó szívveréseire figyelve (*Diagnózis*). Az ember kozmikus magánya foglalkoztatja, s a minden egyes egyént külön-külön, az egyetemes emberiséget pedig együttesen fenyegető halál és végzet. Jellemzője lesz a filozofikus elmélkedés és elmélyedés, olykor vallásos színezettel. Igazi vigaszt a munkában lel:

Gondolataid, s amit elvégeztél
nem múlnak el, (...)
amit elvégeztél,
mindennek ellenére végbe tudtál
vinni, az az arcpírítón
kevés,
az él (...)
(*Gondolataid, s amit elvégeztél*)

Úgy érzi, azt reméli, hogy szavai, könyvtárakban őrzött könyvek lapjain, éppen olyan körforgással jutnak majd tovább az időben (olvasói agyába, onnan ujjukon át új betűkbe, majd a belőlük egybeálló szövegekből újabb emberi agyakba jutva szakadatlanul), akár az eső, a vízcsepp örök körforgása. A főntebb már említetteken kívül alig-alig mondhatunk továbbiakat életéből, életéről, melyet egyetlen városban, Hamarban élt le, az ottani munkáspárti helyi lap újságírójaként és szerkesztőjeként. Nyugdíjas-ként és mindentől visszavonulva. A háború utáni évekre esik konvertálása, katolikus-sá válása, verseiben azonban ennek és élete egyéb külső-belső eseményeinek szinte nem is lelünk nyomára. Kívülről és fölötté állt az irodalmi és politikai csoportosulásoknak, személyét és költészetét azonban osztatlan elismerés övezi mindenfelől.

Sulyok Vince

Lázár Rozi grafikája